

Doc. Dr. phil. Josef Vojvodík, M.A.
Ústav české literatury a literární vědy FF UK
nám. Jana Palacha 2
116 38 Praha 1

Posudek na diplomovou práci Terezy Kabátové
Mezi realitou a imaginací. Strategie imaginativní semiózy v české lyrice první
poloviny 30. let 20. století

Předmětem a cílem své diplomové práce učinila Tereza Kabátová rekonstrukci strategií imaginativní semiózy v české lyrice 30. let 20. století. Jako východisko svého zkoumání zvolila koncepci *imaginárního* v literární antropologii Wolfganga Isera (*Das Fiktive und das Imaginäre. Perspektiven literarischer Anthropologie*, 1991). Již volba tohoto východiska je ambiciózní, uvážíme-li, že Iserova kulturně-antropologicky fundovaná teorie *imaginárního* a *fiktivního* zůstává v českém literárněvědném prostředí stále bez hlubší recepce, a zároveň klade vysoké nároky na teoreticko-metodologickou reflexi a na schopnosti aplikovat teoretický model na konkrétní texty. Již úvodní kapitola, seznamující s Iserovou koncepcí *imaginárního* ukazuje, že autorka si dobře uvědomuje možnosti Iserovy teorie *fikcionalizačních aktů* pro práci interpreta: *imaginární* zůstává totiž u Isera v podstatě neutrálním pojmem, tradičními představami neobsazeným a myšleným primárně jako lidská schopnost a ve vztahu k literárnímu textu jako určitá funkce a událost. Z této perspektivy existuje *imaginární* vždy ve spojení s určitými fenomény a jejich obsahy, ať s vědomím, viděním nebo s představami a tím ve formách, jejichž prostřednictvím se setkáváme se světem. Tereza Kabátová dokázala pro svoji práci **podnětným a invenčním** způsobem využít Iserovu tezi, že *imaginární* se nikdy nevyskytuje jako izolovaný fenomén, nýbrž koexistuje spolu s *reálným* a *fiktivním* ve *fikcionalizačním aktu*. Ten znamená specifickou operaci ve smyslu opakování reality žitého světa. Tím získává také kvalita *imaginárního* svůj tvar. Realita, která se tímto způsobem vrací do textu, se stává znakem něčeho jiného, přičemž *imaginární* není náhražkou *reálného*, nýbrž jeho modifikací a zároveň stále zneklidňující alternativou k tzv. přirozenému světu naší empirické zkušenosti.

Právě na rekonstrukci strategií modifikace prvků *reálného*, tedy prvků přirozeného světa do světa zobrazeného v básnickém díle se práce Terezy Kabátové soustředí. Předmětem rozboru je dílo pěti čelných básníků české meziválečné poezie: Františka Halase, Vladimíra Holana, Bohuslava Reynka, Josefa Hory a Vítězslava Nezvala a jejich vybrané, pro zkoumání zvolené problematiky možno říci paradigmatické básnické texty z první poloviny 30. let 20. století. Volba básnických textů z tohoto období není náhodná: po období (relativní) společensko-kulturní euforie v českém prostředí 20. let, přinesla 30. léta vědomí krize skutečnosti světa, které bylo umělci silně pociťováno a prožíváno již v době před 1. světovou válkou. Jestliže však byla tehdy nadcházející válečná katastrofa vnímána jako očištná

apokalypsa, v níž by se „starý“ svět zmechanizované kultury, prázdného materialismu a kauzalizmu zhroutil, aby na jeho troskách mohl vzniknout „nový“ svět jako „říše ducha“, byla krizová situace třicátých let vnímána jako hrozivý vpád iracionality, extrémního napětí a strachu z předtuchy zásadního ohrožení autonomie lidského myšlení totalitními diktaturami. Tereza Kabátová ukazuje, že tato situace vedla v české poezii na přelomu 20. a 30. let ke vzniku nového diskurzu, zaměřeného na vytváření modelů světa, vymykajících se racionálně-pojmovému uchopení, umožňujících však hluboký ponor do subjektivity, která by byla vlastní sférou „poznávající subjektivity“ s cílem dosažení vyšší formy nazírání a poznání skutečnosti. Cílem tvůrce básnického textu se stala, jak autorka výstižně formuluje, „*seberiskující snaha projít všemi rozpory moderního světa co nejhlouběji a vyhrotit jeho paradoxnost na maximum, aby se ukázala jeho hluboká rovnováha*“ (s. 20).

Volba Iserovy koncepce *imaginárního* postavila autorku před náročný úkol: diferencovaně vystihnout podstatu a specifika jednotlivých strategií imaginativní semiózy v díle tak rozdílných tvůrčích individualit a tyto strategie vůbec pojmenovat. Třeba říci, že autorka tento nesnadný úkol zvládla s **velkým úspěchem, promyšleně** a na **vysoké úrovni** pojmově-teoretické reflexe. Součástí tohoto úspěšného zvládnutí zvoleného úkolu je také, že autorka si hned na začátku své práce uvědomila, že Iserův teoretický model není žádným návodem k uchopení o sobě jen velmi obtížně uchopitelné, jak Iser sám zdůrazňuje, antropologické konstanty *imaginárního*. Proto autorka adekvátně zvolila několik interpretačních přístupů, které dokázala **produktivním a invenčním** způsobem kombinovat, propojit a využít. Jejich společným rysem je jejich antropologicko-fenomenologická resp. ontologická báze, jejíž adekvátnost je dána samotnou perspektivou Iserovy literární antropologie. Autorka se vztahuje k Heideggerově ontologii básnického díla, využívá podnětů Merleau-Pontyho fenomenologie viditelného, ale také existencialismem ovlivněnou interpretaci manýrismu jako kryptomoderní epochy v průkopnické monografii Gustava René Hockeho, studie Z. Neubauera k filozofii přirozeného světa a další kulturně-filosoficky zaměřené studie. Byla to právě filozofie existence, která velmi výrazně podpořila již ve 30. letech 20. století úsilí o znovuzískání autonomie básnického jazyka.

Výraznou **předností** celé práce je, že autorka neustále reflektuje teoreticko-metodologickou bázi, z níž vychází, k níž se neustále vztahuje a která spojuje všechny kapitoly a tvoří tak nexus všech pěti **rozdílných** básnických modelů světa, kterými se autorka zabývá. Tato společná báze vede k podstatnému zjištění, že básnický diskurz první poloviny třicátých let, jak jej spoluvytvářely básnické knihy Halasovy, Holanovy, Horovy, Nezvalovy a básnické texty Bohuslava Reynka, je charakterizován velmi naléhavým vědomím modernity. Autorka dekonstruuje stále ještě vžitou představu údajné „nesmiřitelnosti“ básnických modelů světa např. „tradičního“ a „protiantgardního“ Reynka nebo Josefa Hory a avantgardisty Nezvala. V detailních analýzách a interpretacích jednotlivých paradigmatických básní, překvapujících **mimořádnou interpretační vyzrálostí, myšlenkovou důsledností** a

neobyčejnou subtilností, věnuje autorka zvláštní pozornost sémantice základních existenciálních a antropologických proporcí modelů světa konstruovaných v básnických textech, času a prostoru a jejich koordinátám: vertikalitě, horizontalitě, šířce, délce, blízkosti, dále, vnějšku, vnitřku, ale také základním polaritám pohybu na existenciální ose (stoupání, klesání, vzlet, pád) a základním časovým dimenzím.

Na základě těchto rozborů a podrobných interpretací dochází autorka ke zjištění, že proces imaginativní semiózy se u Halase a Holana odvíjí jako proces transformace básnického slova jako organismu: slovo, zakládající řeč, je specifickým druhem *reality*, která jako taková proniká do básnického textu. Působení řeči zde není denotativní, ale figurativní. Právě v tom spočívá hlavní efekt *imaginárního* v básnickém textu, že se „stává slovem“, které si ponechává svou prostorovost, hmotnost a tvar a jako takové proniká do sféry přirozeného světa. Autorka si všímá, jak důležitou úlohu hraje zvláště v Holanově poezii konstituce neomanýristického, protinormativního „anti-řádu“, založeného na složité *ars combinatoria* (z fragmentalizovaného obrazu reality), sloužící denaturalizaci slova, jeho přetvoření v složité konstruovaný novátorský a překvapivý artefakt.

Protikladný typ imaginativní semiózy se uskutečňuje v básnických textech Bohuslava Reynka: vychází – v jistém smyslu – z paradoxní celistvosti, která koexistuje ve zvláštní souvztažnosti s detailem, zakládajícím vidění přirozeného světa.

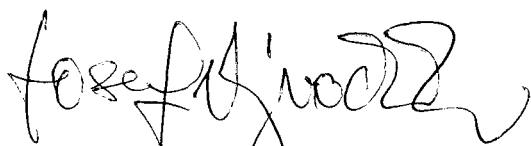
Svébytná strategie imaginativní semiózy charakterizuje básnický svět Josefa Hory a Vítězslava Nezvala. Zde autorka dospívá ke zjištění, že Horův model světa je utvářen návratem k „živelné“, neohrazené podobě skutečnosti, v čemž možno spatřovat „*originální verzi paradoxu modernity*“, zatímco pro Nezvalův básnický obraz světa počátku třicátých let je signifikantní průnik do „*světa předmětů*“. Význam autentické senzuální zkušenosti, jako synonyma bezprostředního prožitku bytí, se tedy jeví u Hory i Nezvala jako společný styčný bod „*imaginativního*“ jako „*potenciálu skutečnosti samotné*“.

Autorka ve svých rozbořech a interpretacích básnických textů zmíněných autorů **přesvědčivým** způsobem ukazuje, že proces přetváření reality žitého světa do podoby *imaginárního* je charakterizován pozoruhodnou diferencovaností a různorodostí, vedoucí od „alchymistické“ transformace „matérie“ básnického slova možnostmi neomanýristické *ars combinatoria*, přes znovuzískávání celistvosti stvořeného světa prostřednictvím téměř fyzického, tvořivého a tvárného kontaktu s „hmotou“ země, až ke strategiím, které mají vést ke znovuoobnově ztracených smyslových vlastností a smyslových kvalit básnického slova. Autorka svými skutečně **vynikajícími** interpretacemi na **vysoké myšlenkové i jazykové a pojmové úrovni** ukazuje, že tento - možno říci - zápas o denominaci obrazů světa, který se stal nesrozumitelným, je vlastní stejně tak básníkům historické („analytické“) avantgardy (Nezval, Halas), jako básníkům „jiné“ („syntetické“) avantgardy (Hora, Reynek, Holan). Oba proudy spojuje velmi intenzivní vědomí nevyčerpatelné kreativity jazyka, vědomí obrovských možností novátorské sémantizace materiálních aspektů slova, přičemž tvůrčí aktivita se

soustředí na vnitřní dynamiku významové struktury a na obraznost básnického výrazu (*image poétique*). Autorka velmi dobře ukazuje, že tyto inovační strategie imaginativní semiózy navazují na tradici symbolistického básnictví s jeho úsilím o znovuvydobytí autonomie básnického jazyka, jímž by bylo možné skutečnost světa nově pojmenovat („*Poslušni budeme čísti v Tvé knize, o Věčný, a k obrazům jejím určíme slova*“, Březina, „Vino silných“).

Je příznačné, že jako motto 2. kapitoly své práce zvolila autorka citát filozofa Wilhelma Weischedela z jeho studie *Abschied vom Bild*: „*Člověk baží po zdání, protože nesnáší bytí ani nebytí, protože on sám je bytostí zdání.*“ Dobře si uvědomila, a její práce je toho důkazem, že v jádru hledání způsobů uchopení skutečnosti světa je hledání *nového* obrazu: člověk, jak píše Weischedel, vždy utíkal před silou a mocí obrazu paradoxně zpět k novému obrazu (a obrazům); tato moc obrazů, v nichž se – jako je tomu v obrazech básníků – odráží nesmírná hloubka bytí, obrazů, které na člověka svou silou doléhají i těch, které sám vytváří, je mocí zdání. Této „démonické“ moci obrazů, jak Weischedel píše v návaznosti na Goetha, může člověk vzdorovat tím, že vytváří *vlastní* obrazy jako způsoby zmocňování se světa a neobyčejného impulsu člověka osvobodování se od tvrdosti a tlaku reality. Tereza Kabátová si dobře uvědomila, a v tom spočívá jádro úspěchu její práce, že právě tyto způsoby vytváření vlastních a ve specifickém smyslu osvobozujících obrazů v médiu básnického slova a procesu imaginativní semiózy, jsou hybnou silou a podstatou básnické obrazotvornosti (nejen české) poezie 30. let 20. století.

Z této perspektivy představuje diplomová práce Terezy Kabátové v mnohém ohledu skutečně **novátorský** příspěvek k poznání dosud málo zhodnocených aspektů mentálního prostoru básnického jazyka české poezie 30. let s využitím aktuálních literárně vědných a filozofických koncepcí současného bádání, především tedy Iserovy antropologicko-filozofické teorie *imaginárního*. Výsledkem je **pozoruhodně vyspělá a důsledně promyšlená práce**, dosahující – a to třeba zvláště vyzdvihnout – **úrovně** velmi dobré **disertační práce**. Proto nemůže být tento **vynikající výkon**, který autorku přímo zavazuje k dalšímu pokračování v její práci a jejímu dalšímu prohlubování, ohodnocen jinak než **nejvyšší** možnou klasifikací (1)!

Doc. Dr. phil. Josef Vojvodík, M.A.

V Praze dne 10. května 2006